

УДК 334.012.34

Н.В. Дудченко, викладач
Черкаський державний технологічний університет

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

N.V. Dudchenko
Cherkasy state technological university

A ROLE AND PLACE OF ECONOMIC SECURITY OF BANK INSTITUTIONS IN THE SYSTEM OF NATIONAL SAFETY OF THE STATE

Исследовано место безопасности банковской системы среди функциональных составляющих системы национальной безопасности Украины. Выяснена роль экономической безопасности банковских учреждений в системе экономической безопасности государства. Изучены современные подходы к трактовке понятия «экономическая безопасность банковской системы» и «экономическая безопасность банков». Предложено авторское определение понятия «экономическая безопасность банковского учреждения».

Ключевые слова: государство, банковская система, национальная безопасность, безопасность банковского учреждения, экономическая безопасность банковского учреждения.

The place of safety of the banking system among the functional components of the national security of Ukraine. The role of economic security of banking institutions in the system of economic security. Study of modern approaches to the interpretation of the concepts of "economic security of the banking system" and "economic security banks." The author interpretation of the concept of "economic security of the banking institution."

Key words: government, banking, national defense, security, banking institutions, economic security banking institution.

Проблема та її зв'язок з науковими та практичними завданнями. Гарантія національної безпеки є пріоритетним завданням уряду України в умовах економічної нестабільності та численних проблем у політичній та соціальній сферах, що є характерними для вітчизняної моделі розвитку процесів державотворення. Національної безпеки має гарантувати належний рівень захисту усіх без винятку сфер життя населення країни та має стати основою парадигми стратегічного розвитку держави в довгостроковій перспективі.

Аналіз досліджень та публікацій. Розробка теоретичних і організаційно-методичних підходів до гарантії безпеки банківських установ викладена у працях таких науковців, як: Барановський О.І., Зубок М.І., Побережний С. М., Пластун О.Л., Болгар Т.М., Белоусова І.А., Кириченко О. А., Мелесик С.В., Іволга А. Б., Онищенко В.О., Онищенко С.В., Мирошніченко В.В. та інші. Вчені Барановський О.І., Зубок М.І., Побережний С. М., Пластун О.Л. та Болгар Т.М. більшу увагу приділяють саме фінансовій безпеці банківських установ вважаючи її основою безпеки банків. Проте недостатньо вивченими залишаються питання визначення місця економічної безпеки банківських установ у системі національної безпеки держави.

Постановка завдання. Мета полягає у встановленні ролі та місця економічної безпеки банківських установ у системі національної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільш типовою та визнаною науковцями і практиками в світі є структура національної безпеки держави, що містить такі складові: державну, політичну, військову, екологічну, інформаційну, інтелектуальну і економічну безпеку. Деякі науковці додають до цього переліку ще правову, культурну, кримінологічну, демографічну, генетичну, науково-технологічну та соціальну безпеку [1, 321].

Однією із пріоритетних складових структури національної безпеки нині є економічна безпека держави, під якою розуміють такий стан ресурсного потенціалу, виробничих

потужностей та рівня розвитку системи національного господарства, а також фінансової стабільності та інвестиційної привабливості економіки країни, який дозволяє вільний розвиток ринкових відносин у країні та гарантує підприємницькі можливості для усіх учасників фінансово-господарських процесів, належний рівень життя населення та конкурентні переваги держави на міжнародній економічній арені. Економічна безпека у такому контексті є визначальною складовою національної безпеки України, її системоутворювальним чинником [2].

З погляду забезпечення стратегічного розвитку країни, рівня економічної безпеки населення, суб'єктів господарювання, у тому числі і комерційних банків, і держави неподільні, оскільки здійснення індивідуальних відтворювальних процесів та їхнє перетворення на процес суспільного відтворення можливі лише за умови органічного об'єднання зусиль громадян, бізнес-структур і держави [3].

Економічна безпека будь-якої країни у своєму складі має ряд функціональні підсистеми, лише за умови ефективної роботи яких може бути досягнуто її оптимального стану. Так, за критерієм рівня безпеки вона поділяється на міжнародну (у тому числі глобальну та колективну) і національну (на рівні держави, регіону, галузі, суб'єкта господарювання, людини); а за напрямками забезпечення – на інноваційно-технологічну, енергетичну, інвестиційну, соціальну, продовольчу, виробничу, зовнішньоекономічну та фінансову [1, 323].

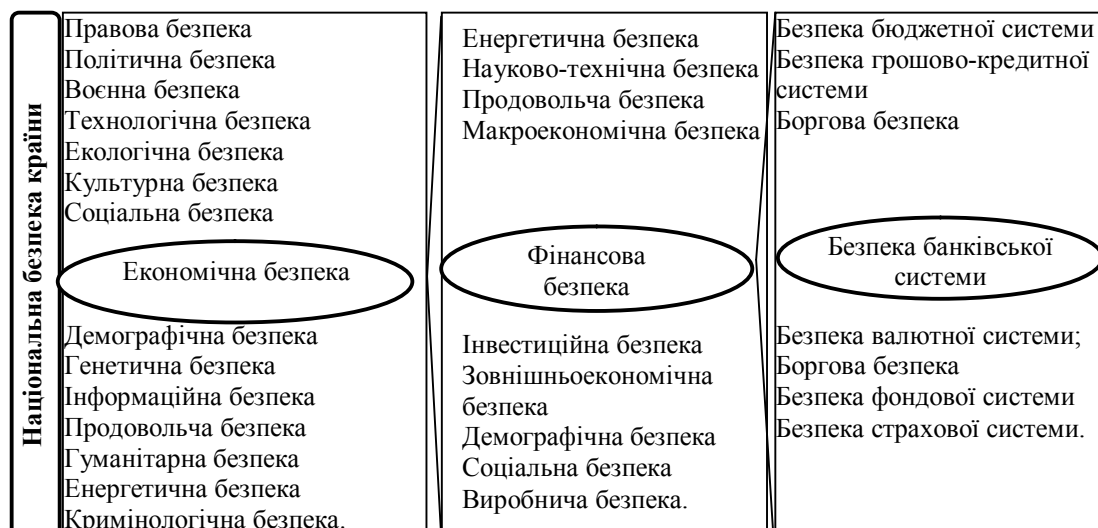
Важливим етапом дослідження проблеми забезпечення економічної безпеки на будь-якому рівні має стати усвідомлення взаємозв'язку між рівнями економічної безпеки держави, суб'єктів господарювання та громадян, ріст добробуту яких має бути основою державної політики уряду, особливо в умовах подолання вітчизняними учасниками ринкових відносин та населенням негативних наслідків фінансово-економічної кризи 2008-2009 років. Так, фізичні та юридичні особи є основними споживачами усієї сукупності товарів і послуг, що пропонуються на вітчизняних ринках і саме завдяки їм формуються грошові потоки, що становлять дохідну частину бюджету України, що, передусім, виконує завдання фінансового забезпечення виконання державою її функцій у різних сферах економічного та соціального життя, без якісної та безперервної реалізації яких контроль за рівнем економічної безпеки країни та підтримання його в належному функціональному стані були б неможливими.

Необхідною умовою для ефективного ведення бізнесу, виробничої, інвестиційної, фінансової діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання є розвинута фінансова система, яка передбачає наявність ефективних ринків фінансових послуг із сучасною інфраструктурою і великим переліком учасників та широким діапазоном послуг; державна підтримка в дотаційних та соціально значимих сферах, наявність контролюючих органів для гарантування захисту від злочинних зазіхань на результати їх роботи. Тому провідним економістам сучасності, на основі рекомендацій яких нині будуються стратегії розвитку України, необхідно розробити дієві напрями забезпечення економічної безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання, які діють у різних сферах економіки України як базового елементу, фундаменту усієї системи економічної безпеки країни [4].

Підсумовуючи усе сказане вище, зазначимо, що сьогодні для досягнення стабільності функціонування суб'єктів економічних сфер та інших видів діяльності економічна безпека як на державному, так і на регіональному та макрорівнях є найбільш актуальним та важливим завданням [5].

В основу економічної безпеки держави має бути покладено економічну безпеку окремих учасників її функціональних складових.

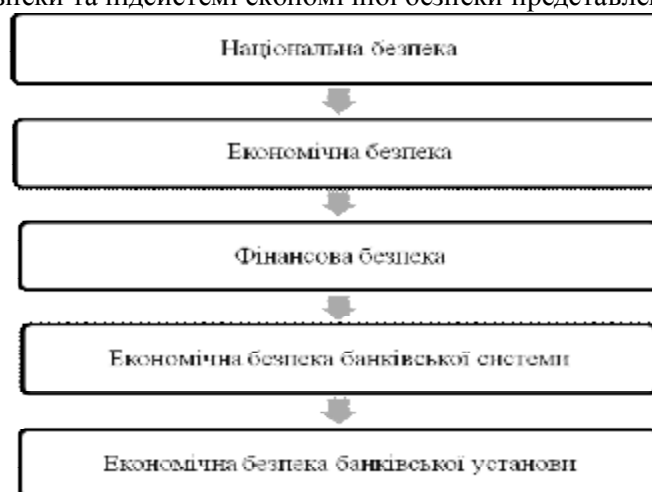
Одне із центральних місць у системі економічної безпеки України належить її фінансовій безпеці, яка також має у своєму складі кілька функціональних підсистем, у тому числі і безпеку банківської системи (рис. 1.).

Рис. 1. Функціональні складові системи національної безпеки України

Белоусова І.А. зазначає, що значний вплив на стан економічної безпеки країни має її фінансова складова. Фінансова безпека є головним елементом економічної безпеки і для її забезпечення держава повинна виробити та вжити заходи, спрямовані на вдосконалення (а подекуди й реформування) фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем із метою підвищення ефективності функціонування економіки, її структурної збалансованості та стійкості до негативних впливів [9].

У контексті виокремлення фінансової безпеки як однієї зі складових економічної безпеки, можна вести мову і про банківську систему, тому безпека банку повинна входити до системи економічної безпеки держави. Місце системи економічної безпеки банківських установ у системі національної безпеки та підсистемі економічної безпеки представлено на рис. 2.

Рис. 2. Економічна безпека банківських установ у системі економічної безпеки держави

Отже, економічна безпека банківської системи є складовою національної безпеки країни, їй належить істотна роль у формуванні фінансової та економічної політики.

З огляду на це, безпека банківської системи набуває ознак самостійного виду діяльності та потребує відповідного правового статусу та регулювання [9]. Підгородецька В.М. у своїх працях доводить чітку ієрархічну залежність між різними рівнями економічної безпеки, оскільки банк є підсистемою систем вищих порядків: банківської, кредитної, фінансової і економічної [2]. Таким чином, відстежується взаємозв'язок між станом економічної безпеки окремого банку як учасника вітчизняної банківської системи; станом економічної безпеки

банківської системи України, який насамперед ґрунтується на рівнях економічної безпеки усіх учасників цієї системи – вітчизняних комерційних та державних банків, станом економічної безпеки фінансової системи України, учасниками якої є банки; та станом економічної безпеки країни.

Як зазначає Крупка І.М., важливість економічної безпеки банківської системи зумовлена її прямим впливом на розвиток усіх сфер життя суспільства, а недостатньо надійне функціонування однієї з ланок або учасників цієї системи здатне спричинити серйозні порушення і деформацію у всій фінансовій сфері та економічній діяльності держави [9].

Отже, виникає необхідність у визначенні економічної сутності поняття «економічна безпека банківської системи», яке має бути покладено в основу формування системи економічної безпеки банківських установ в Україні.

Сучасний вчений Свірідов Є.Ю. визначає безпеку банківської системи як сукупність умов, які унеможливають погіршення фінансового стану комерційних банків, порушення встановленого порядку функціонування банківської системи, сприяють збереженню її ліквідності, відтворенню капіталу, виконанню фідучіарних обов'язків. Принципово новим є трактування вченим економічної безпеки банківської системи як інструмента узгодження індивідуальних, групових і національних інтересів [3]. Вважаємо, що таке визначення не є абсолютно коректним, оскільки розкриває мету економічної безпеки банку через недопущення погіршення його фінансового стану, не засвідчуючи необхідність гарантування перспектив його подальшого розвитку. Справді, навряд чи можна вважати систему, що перебуває у статичному стані в сучасних умовах динамічних господарських процесів, економічно безпечною. Економічно безпечний стан суб'єкта господарювання (у цьому випадку банк) або системи, яка поєднує суб'єктів господарської діяльності у процесі їх взаємодії між собою та іншими учасниками економічних відносин (наприклад, банків, їх клієнтів, контрагентів, конкурентів, регулюючих органів тощо) повинен не лише дозволяти розширення меж діяльності суб'єкта без будь-якої вади для рівня захищеності його корпоративних ресурсів (матеріальних, фінансових, трудових, інформаційних тощо), але і сприяти такому розширенню, виступаючи каталізатором якісної еволюції бізнес-структури.

Сутність поняття економічної безпеки банківської системи доцільно розглядати через призму економічної безпеки її основних учасників, тобто вітчизняних банківських установ. Так, Васильчак С.В. під економічною безпекою банку пропонує розуміти стан, за яким забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантується захист його ресурсів та здатність адекватно і без істотних втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації. Запропоноване визначення поняття «економічна безпека банку» вважаємо таким, що найбільшою мірою відтворює її суть та основне призначення [4, 5].

Штаєр О.М. розглядає економічну безпеку банку як стан, за яким при найбільш ефективному використанні матеріальних, інтелектуальних та фінансових ресурсів реалізуються його основні інтереси, забезпечується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний розвиток, гарантується захист виробничого та кадрового потенціалу від усіх видів загроз та дестабілізуючих факторів, а також здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації, що забезпечить конкурентну перевагу на ринку банківських послуг, зумовлену відповідністю потенціалу і організаційної структури банку його стратегічним цілям і завданням. Наведене визначення поняття економічної безпеки банку передбачає належне використання ресурсів банку, які є досить різноманітними і мають дуалістичний зміст, тобто можуть використовуватись як у процесі здійснення банком своїх фінансово-господарських функцій, так і для забезпечення його економічної безпеки [16]. Цікавою особливістю представленої наукової позиції є акцентування уваги на необхідності саме ефективного використання наявних у банку активів і пасивів, які можна, не вдаючись у детальний перелік, узагальнити терміном «корпоративні ресурси». Таким чином, встановлюється чіткий зв'язок між стабільним та безперервним функціонуванням установи, її рентабельністю, що є індикаторами ефективності роботи банківської організації з власними, залученими та позиченими ресурсами, і станом її економічної безпеки.

Позитивний ефект на стан економічної безпеки банківської системи України може мати діяльність саморегулювальних організацій. Відповідно до проекту Закону України «Про

саморегульвні організації», під саморегульвною організацією треба розуміти неприбуткову організацію, яка об'єднує фізичних та/або юридичних осіб за відповідним напрямом господарської чи професійної діяльності, які отримали цей статус [3]. Оскільки у полі зору наших наукових інтересів перебувають банківські установи, то саморегульвною організацією (СРО), що матиме вплив на їх діяльність, буде об'єднання саме банків. Нині в Україні визначення саморегульвної організації у секторі банківських послуг взагалі відсутнє, хоча тут діє одна із найвідоміших і найвпливовіших організацій – Асоціація українських банків, яка за всіма параметрами може претендувати на офіційний статус СРО [3]. Крім того, активно впливають на розвиток вітчизняного банківського сектора регіональні об'єднання банків: Асоціація банків Львівщини, Дніпровський банківський союз, Донецький банківський союз, Івано-Франківська Асоціація банківського бізнесу, Кримський банківський союз, Одеський банківський союз, Харківський банківський союз, Українська іпотечна банківська асоціація, Український кредитно-банківський союз. Таким чином, дослідження впливу саморегульвних організацій банківських установ на стан їх економічної безпеки, нині залишається важливим науковим завданням, яке потребує вирішення з метою оптимізації механізму забезпечення економічної безпеки банківського сектора на регіональному та державному рівнях.

На думку Зубка М. І., Малахової О.Л. економічна безпека банківської діяльності – це стан, за яким забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його фінансових і матеріальних ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації [1, 166–167]. Таке визначення може бути застосоване і для ідентифікації економічної безпеки банківської установи, тобто у цьому випадку поняття економічної безпеки банківської діяльності та економічної безпеки банку виступають як синоніми.

Цікавими з погляду встановлення сутності поняття економічної безпеки банку є визначення безпеки банку або банківської діяльності загалом. Ткаченко А.М., Маменко К.І. зазначають, що в економічній літературі безпека банку трактується як захищеність інтересів власників, клієнтів, працівників і керівництва банку від зовнішніх і внутрішніх загроз; стан його зовнішнього та внутрішнього середовища; один з основних елементів банківського менеджменту; організація заходів щодо запобігання можливим загрозам його діяльності [3]. На думку авторів, пріоритет під час захисту банківської установи повинен надаватись саме безпеці персоналу, управлінців та власників, фактично, надаючи трудовому ресурсу визначального значення перед усіма іншими видами корпоративних ресурсів організації. Така позиція, безперечно, має сенс, оскільки будь-який вид економічної діяльності започатковується з метою отримання прибутку, досягнення якої супроводжується реалізацією інтересів широкого переліку задіяних у цьому процесі осіб та організацій: працівників, менеджерів, клієнтів, контрагентів, партнерів, державних органів тощо.

Наукову позицію процитованих вище авторів підтримують і Діба М. І. та Яременко С.М., які наголошують на доцільності триєдиного визначення безпеки банківської діяльності, а саме на розумінні безпеки банку, а отже, і його економічної безпеки як стану стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов; як властивості своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку та як здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність й імідж банку; як здатність створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз [5]. Вважаємо, що запропоноване визначення цілком і повністю характеризує усі сучасні аспекти поняття не лише безпеки банку, але і її важливої складової – економічної безпеки банківської установи.

Деякі науковці визначають економічну безпеку банку як конкурентні переваги, міру гармонізації інтересів, комплекс заходів, сукупність методів, сукупність факторів тощо [6]. Крім того, економічну безпеку банку можна розглядати з позиції перспективної економічної стійкості; поточної дієздатності системи; економічної спроможності системи та її здатності до автопоезису (саморозвитку, самовідтворення) [3]. Проте, на нашу думку, в основі визначення економічної безпеки банківської організації має бути покладено все-таки механізми здійснення нею активних і пасивних операцій, оскільки саме у процесі їх реалізації використовуються або

отримуються усі доступні банкам ресурси матеріального та нематеріального походження, одержується прибуток чи збиток, здобуваються або втрачаються конкурентні переваги; їх результативністю визначається ефективність роботи банку, його поточний фінансово-господарський стан та перспективи подальшого розвитку.

Таким чином, дослідивши та проаналізувавши погляди різних вітчизняних та зарубіжних учених на проблему дефініції поняття «економічна безпека банку», дійдемо до висновку, що у сучасній науковій думці не існує єдності щодо розуміння ні сутності економічної безпеки банку, ні навіть тієї категорії, яку має бути покладено в основу цієї дефініції (рис. 3).

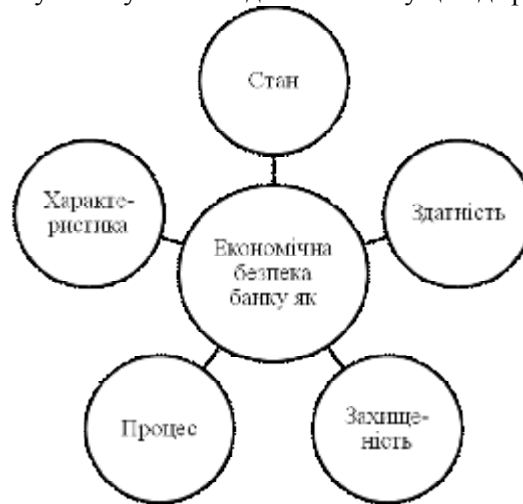

Рис. 3. Особливості дефініції економічної безпеки банку

Висновки. Уточнюючи та поглиблюючи наявні визначення економічної безпеки банківських установ пропонуємо авторське бачення цього поняття. Отже, під поняттям «економічна безпека банківської установи» пропонуємо розуміти такий стан наявних у банку ресурсів, як власних, так і залучених та позичених на різних умовах, ефективне використання яких у процесі здійснення банком фінансово-господарської та інвестиційної діяльності через виконання традиційних та новітніх банківських операцій, реалізації продуктів та надання послуг дозволяє підтримувати високий рівень рентабельності, фінансової стійкості установи, гарантувати їй конкурентні переваги на ринку банківських послуг та забезпечувати її функціональний розвиток та зростання в майбутньому.

Список літератури

1. Сучасні перспективи розвитку систем економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання: монографія [за заг. ред. проф. Мігус І.П.]. – Черкаси: ТОВ «МАКЛАУТ». – Черкаси, 2012. – 636 с.
2. Белов О.Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення [Електронний ресурс] / О.Ф. Белов // Економічна безпека в стратегії реформ. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/belov/6.htm>.
3. Кириченко О. А., Мелесик С.В. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О. А. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №8 (98). – С.223–232.
4. Мігус І.П., Зачосова Н.В. Особливості управління економічною безпекою окремих видів вітчизняних фінансових посередників / І.П. Мігус, Н.В. Зачосова / Сталий розвиток економіки : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2012. – №7 (17). – С.25-29.
5. Иволга А. Б. Экономическая безопасность и ее составляющие как основа жизнедеятельности корпорации / А. Б. Иволга // Молодой ученый. – 2012. – №1. Т.1. – С. 113–116.
6. Дідович І.І., Фабін І.Я. Формування економічної безпеки держави та регіону / І.І. Дідович, І.Я. Фабін // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип.19.11. – С. 152–158.

7. Онищенко В.О., Онищенко С.В., Мирошніченко В.В. Концептуально-методичні засади оцінки рівня економічної безпеки держави / В.О. Онищенко, С.В. Онищенко, В.В. Мирошніченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012. – №38. – С. 102–107.
8. Сидоренко-Стеценко Д.В. Сутність проблеми економічної безпеки України та методи її моделювання / Д.В. Сидоренко-Стеценко // Вісник Черкаського університету. – 2009. – № 38. – С. 102–107.
9. Белоусова І.А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України / І.А.Белоусова // Економічний часопис – XXI. – 2010. – № 5–6. – С.14–17.

Стаття надійшла до редакції 07.03.2013